

Een Mysticus uit de Friesche Veenen. ¹⁾

Ik wil liever met Christus van de gansche wereld voor een ongodsdienstig mensch gehouden worden, dan dat ik mij zelve zoude vleien met een godsdienst daar het weten van het doen in ontbreekt.

M. VAN HOUTEN.

Aan Waling Dykstra komt de eer toe het eerst de aandacht te hebben gevestigd op den man, die een unieke plaats inneemt in het religieuze leven van het Friesche volk gedurende de laatste helft der vorige eeuw. In zijn *Uit Friesland's Volksleven* ²⁾ staat het volgende: „In het Zuidoosten der provincie is een secte der „kinderen Gods”, waarvan de grond schijnt gelegd door de volgelingen van een zekeren van Houten. Vanwaar? Wanneer? blijven nog vragen. Die kinderen Gods laten zich leiden door den „Geest”. Zij erkennen, zij waardeeren wel den bijbel als wegwijzer voor den ongeloofige, maar hebben hem niet noodig, daar God zich rechtstreeks openbaart aan het hart en wie door God zelf in het hart is gegrepen, heeft daaraan genoeg. „Geestelijke” menschen dus. Allen die niet met hen meegaan zijn verloren, want „Sodom moet uit Loth” en „vele menschen hebben een gestolen gouden tong”.

Deze mededeeling is niet in alle opzichten juist, maar zij is mij een welkome bodem geworden om er verder op voort te bouwen. Door aanhoudende navraag is het mij eindelijk gelukt meer positieve gegevens te verkrijgen,

¹⁾ Lezing gehouden op de Jaarvergadering van het Friesch Genootschap den 17en October 1914.

²⁾ W. Dykstra, *Uit Friesland's Volksleven*, Leeuwarden, 1895, dl. II, bl. 149.

eerst van Ds. S. Cuperus te Huins, vroeger te Ureterp, vervolgens van Dr. H. T. de Graaf te Sneek, voorheen te Marum, die meermalen deze menschen van het inwendig licht hadden ontmoet. Wat ik van hen vernam, wekte in mij de begeerte naar een persoonlijk onderzoek op. En zoo heb ik dan verleden jaar, in gezelschap van collega de Graaf op een schoonen Octoberdag den tocht ondernomen naar het verre de Wilp, dat door de Friesch-Groningsche grens in tweeën wordt gesneden. Per tram naar Drachten, verder per fiets langs het eenzame, in 't hout verscholen Ureterp, de grens over naar Marum, toen weer een weinig oostelijker op nieuw naar de grens, bereikten wij de plaats der bestemming.

Het is nog een betrekkelijk nieuwe samenleving, dit land der compagnonsvaarten, hier het eerst aangegraven en van zijne turflaag ontbloot in 1802¹⁾, thans rijp liggend voor cultiveering. Een echte veenkolonie in de eerste stadiën van groei!

In deze omgeving hebben wij gespeurd naar het spoor van den man, die hier als een geestelijk vader werd vereerd. Wij hebben vertoefd in de woning zijner bejaarde dochter, gesproken met zijn leerling, een jongen bijker, geluisterd naar zijn vriend, een ouden veearts, „empirist” van den echten stempel. En telkens hoorden wij dezelfde mystieke klanken en uitdrukkingen, die heenwijzen naar een zeer bijzondere nuance van Christelijk leven. Aan gezien deze nuance noch Calvinistisch, noch piëtistisch, noch methodistisch, noch modern is, verdient zij nader gekend te worden. Daartoe willen wij in oogenschouw nemen het leven en de geschriften van Marten van Houten.

Marten Jans van Houten werd 6 Februari 1801 te Rottevalle geboren. Zijn vader was houthakker en een wreed man. Zijn moeder kwam te overlijden toen de knaap pas twaalf jaar oud was. Na slechts korte jaren school te

¹⁾ De Groningsche Wilp werd in 1868 als kerkelijke gemeente erkend. De Friesche Wilp behoort kerkelijk onder Siegerswoude.

hebben gegaan, moest hij op eigen beenen staan. Zoo werd hij „lytsfeint” bij een Roomschen boer op de Linde onder Marum, die veel met den schranderen jongen ophad. In den jongelingsleeftijd schijnt er een geestelijke werking in zijn ziel te hebben plaats gehad. Als soldaat te Leeuwarden, waar hij vijf jaar in garnizoen lag, ging hij telkens een straatprediker hooren. Hij trad, 25 jaar oud, in het huwelijk met Grietje Pieters de Bij, die hem acht kinderen schonk. Het echtpaar woonde eerst te Houtigehage, daarna te Oudega in Smallerland. Hij voorzag in het onderhoud van zich en de zijnen door boerenwerk, houtkappen en baggeren in de veenpetten. Zijn honger om het Woord te hooren werd steeds heviger. Als hij des Zondagsmorgens opstond, ging hij niet eerst pools-hoogte nemen of het weêr wel een kerkgang toeliet. Om het even of het stortregende of sneeuwde, stormde of onweerde, hij moest ter kerk. Vooral Ds. A. Werumeus Buning te Oostermeer en Eestrum, in die dagen een der weinige predikanten van oud Gereformeerden stempel met een bevindelijke ader, trok hem. En was in den winter de weg in een waterpoel herschapeu, de trouwe kerkganger wist er wel raad op en trok klompen en kousen uit om blootvoets door de plassen heen te waden. Wat kon hij, leunend over het vierkant, aan den voet van den kansel, met gretige teugen de woorden van den gezalfden leeraar indrinken. Dat waren hem zalige oogeblikken. En toch ging hem het volle licht niet op. O hoe kon ’t hem bedroeven, als hij thuishomende den gevoeligen toestand zijner ziel weer kwijt was door de beslommingen der wereld.

Ook kerkte hij te Drogeham bij Ds. S. van Velzen, den vader der Afscheiding in Friesland. En nooit was ’t hem teveel een verre reis te maken om het Woord te hooren. Nog op zijn ouden dag placht hij zulke pelgrimstochten den jongeren aan te raden, zeggende: „de zoekende geest wordt betaald, wie onder Israël het manna zocht vond het ook, alleen maar niemand gare meer op dan hij noo-

dig heeft om er van te leven, „oars komt de rûp deryn”.

Behalve in de prediking zocht hij zielevoedsel in de Heilige Schrift, waarmede hij zeer vertrouwd was en in stichtelijke lectuur van allerlei aard. Gedurende de lange winteravonden las hij in de spaarzaam verlichte woning de boeken, die hem door vrienden ter keuring werden bezorgd. Ook bezocht hij geregeld vrome gezelschappen, die in Friesland's oosthoek veel in zwang waren.

Toen de Afscheiding deze conventiekelen uit de kerk trachtte te leiden, ging van Houten ook mede. Hij woonde toen in de Drachtster Compagnie en begon daar te oefenen. Eens namelijk bleef de afgescheiden leeraar wegens ongunstig weder of ongesteldheid uit. Toen zeiden de aanwezige broeders en zusters: „Metten, jo kin it bêst dwaen, gean mar op'e stoel stean”. Hij gaf daaraan gehoor en zoo werd hij oefenaar. 't Had hem maar weinig moeite behoeven te kosten om tot leeraar bevorderd te worden. Mantel en steek lagen als 't ware voor hem klaar. Ook van Hervormde zijde hield men hem in 't oog. De predikant te Siegerswoude zag in hem wellicht een toekomstig catechiseermeester en wilde hem in de kerk laten optreden. Ook trachtte deze hem te bewegen lidmaat in de groote kerk te worden. Maar Marten zei schertsend: „dan scoe ik in forkeard boumaster wêze, hwent hwet jimme opbouwe, scoe ik ôfbrekke; ik wol ljeaver losbandich bliuwe”.

Op den duur kon hij het met de Afscheidenen niet bolwerken. Zij waren hem te dogmatisch, dreven te veel de uitverkiezing, zaten hem ook te veel in de letter. Zijn geestelijk leven had namelijk een crisis in andere richting doorgemaakt. Over het hoe en wanneer hangt nog een sluier. Hij sprak er nooit over. Dat zij plaats greep onder den invloed van mystieke schrijvers is vrij zeker. Waarschijnlijk heeft er de hoofdrol in gespeeld de kwartijn, die inhoudt de *Werken van den hoogverlichten Jakob Brill*.¹⁾

¹⁾ Zie over Brill: Ypey, *Gesch. d. Chr. Kerk in de 18e eeuw*,

klaar en grondig aanwijzende het pit en merg van de ware, wezenlijke en dadelijke godgeleerdheid, zeer nut en dienstig voor alle gezindheden. Amsterdam, 1705. In elk geval heeft de lezing van dit boek hem als met een sterke hand aangegrepen en nimmer weer losgelaten. Brill bleef de lievelingsauteur van hem en zijn volgelingen, gelijk vader Brakel voor de Dordtschgezinde vromen. Vermoedelijk is hij door Brill gekomen tot andere mystieken als Boehme, Poiret, Antoinette de Bourignon, Lodensteyn, Tauler, Thomas à Kempis en Johannes Everhard.¹⁾ Het lezen van deze geschriften heeft er toe medegewerkt, dat hij afliet de waarheid te zoeken in den verstandelijken weg, dat hij kwam tot een algeheele verzaking van zich zelven en tot een gemoedsgenegenheid, die zich van alle uiterlijkheid afkeerde. Kortom, het ware christendom werd hem een gansche ootmoedige kleinachting van zich zelf, hetwelk alleen de weg is tot hoogachting van God".

Later las hij weinig meer. „Evenals een koe" — zoo placht hij te zeggen — „die gulzig in de klaver haar tong heeft geslagen, heb ik het meeste genot van herkauwen".

Na vier jaren in de Drachtster Compagnie te hebben gewoond, verhuisde hij op verzoek van enkele vrienden, die zijn oefeningen plachten bij te wonen, in 1843 naar de Friesche Wilp.

Het was daar meerendeels nog bare heide. Hier en daar verbrak een armelijke hut de eentonige vlakte. Hier betrok Marten de schamele stulp, die hij had gehoord en waarin hij met zijn Woord zou dienen, allen die hem wilden hooren. Elken Zondag sprak hij onder dat rieten dak tweemaal, niet om zich daarmede tegenover de kerk

VII, bl. 293, Heppé, *Geschiede des Pietismus und der Mystik*, S. 375 v.v., en een opstel van P. Huet in de *Stemmen voor Waarheid en Vrede*, 1883, bl. 381—392.

¹⁾ *De Schatkamer des Evangeliums geopent ofte 't Heilige der Heiligen, ontdekkende de rijkdommen van genade en heerlijkheid*, door Johan Everhard, uit het Engelsch naar den 2en druk door Johannes Grindal, Lemmer, W. A. Koopman, 1873

te plaatsen, maar een bescheiden plaatsje naast haar in te nemen. Hij vond het voor zichzelf in de kerk te ondiep, te uiterlijk, men hing er te veel aan de letter, men sloeg er te veel met het zwaard. Van wat hij had ontvangen door het licht des Geestes kon hij niet nalaten te getuigen. En hij deed het „om niet”. De overheid schijnt hem in den eersten tijd lastig te zijn gevallen, maar straf liep hij niet op en later liet men hem ongemeed. 't Had ook zoo heelemaal niets weg van een officielen kerkdienst.

Wanneer hij de gansche week gewerkt had in de boschen of baggelpetten en Zaterdagavond zich voor het kleine venster neerzette, zocht hij in zijn bijbel een tekst voor den Zondag op. Hij vond er niet altijd een. Soms gebeurde het, als den volgenden morgen het volk reeds „opwaarts” ging, dat hij nog geen onderwerp had. Dan zat hij voor het boek, nu eens in angst, zoodat hij wel door de glazen wou, dan als verwezen, zich zelf blind en onwijs voelende, maar uit de diepten van eigen ledigheid uitziende naar het licht des Geestes. En naar mate het donkerder was voor het natuurlijk oog, rees aanstonds te heerlijker het licht in zijn binnenste. Als er eerst maar een psalm was gezongen¹⁾ en het voorgebed gedaan, werd het rustig in hem. Dan plaatste hij zich voor den lessenaar, bracht de hand aan het hoofd en dan vloeide 't hem toe, tot hij niets meer had, „likemin as in leechgetten tsjettel”. En altijd stuurde hij daarop aan, dat men ook ledig van zich zelf mocht wederkeeren tot God, zijn oorsprong. Soms werd hij al sprekende onderbroken door iemand uit het gehoor, die in tranen uitbarstte. Eens kwam van Houten een zoodanige tegemoet met het zielsinnige woord: „Arme ziel, houd je niet verborgen, geef je met God op 't vlakke veld”.

Hij kon des morgens rekenen op omstreeks vijftig toehoorders, 's middags op niet meer dan acht à tien. Het

¹⁾ Aan gezangen deed men niet.

Het smartte hem diep, dat twee van zijn zoons niet leefden in hetgeen hem dierbaar was. Zij kwamen kort na elkander te overlijden. Toen de eerste den laatsten adem had uitgeblazen, zei de vader: „Nou net mear skrieme, it is beslist”. De tweede zoon vraagde op 't uiterste: „Heit, wol jo for my bidde”? „Dat kin ik”, was het antwoord, „net bêst dwaen, hwent dan wolstû, det ik for dyn betterskip bid”. — „Né”, hernam de lijder, „rjucht troch, net húchelje”. Toen deed Marten het gebed. Kort daarop zei zijn zoon: „Heit, nou bin ik sa lyts, det ik kin twisten twa nutedoppen yn”. Hij ging heen met licht in de ziel.

In den nacht van 5 op 6 December 1879 lag Marten zelf te worstelen met den dood, dien hij niet vreesde. Des Zondags had hij nog gesproken over Openb. XIV: 13 „Zalig zijn de dooden, die in den Heer sterven”. Toen men hem vroeg: „Hoe is 't nou”? antwoordde hij: „'t Falt my net ôf, ik haw my spoed op myn wei, nou haw ik byltsje en snoeimeske nêst my dellein en de dead onder 'e earm”.

Hij werd begraven op het kerkhof te Siegerswoude, waar geen steen zijn graf dekt.

Zijn geest leefde voort in den kring, die hem aanhing als een vader en op wien hij zijn stempel had gezet.

Reeds bij zijn leven had een der getrouwen het oefeningswerk ondernomen, n.l. Eabele Gaukes Veenstra, een ongehuwd Wilpster keuterboertje. Toen dan ook Marten het tijdelijke met het eeuwige verwisselde, viel op hem de profetenmantel. Hij liet voor eigen rekening een lokaaltje bouwen, waarin hij voortaan optrad voor den kring, die tot dusverre Martens gehoor uitmaakte.

Eab — zoo werd hij in de wandeling genoemd — was een meer dogmatische natuur dan zijn voorganger. Daarom konden de echte van Houtenianen het niet altijd met hem vinden. Zijn rede was meer „beslepen” maar zijn „letterkunde” was meer een dam tegen dan een kanaal voor den stroom van het innerlijk licht. Ook sloeg hij

gaarne met het zwaard, m. a. w. hij was niet afkeerig van een twistgesprek. Zijn moeder zei hem meermalen: „Dou moast ris fen'e stoel en mei Jonas yn 'e djipte fen 'e sé". Hij bepaalde in zijn testament, dat het lokaal twintig jaar na zijn dood in stand moest worden gehouden. Maar wegens gebrek aan geld verviel het langzamerhand. De schipper Berend Steneker heeft er nog in geoevend, ook trad het Heilsleger er in op, doch het einde was dat het werd afgebroken.

Thans is niet verre van die plaats een keurig, in modernen stijl opgetrokken vergaderlocaal verzezen, waar een deel der „Eabgangers" samenkomt onder leiding van den evangelist van Aken te Groninger Opende, voorheen zendeling in Zuid-Afrika. Een ander deel, dat meer aan van Houtens denkbeelden getrouw blijft, heeft zich daarbij niet aangesloten en voedt zich in eigen woning met zijn lievelingsauteurs, zooals Jakob Brill en Johan Everhard.

Hiermede is de uitwendige geschiedenis van Marten van Houten en zijn kring verhaald. Thans blijft nog over een inzicht te geven in de wereld van gedachten en gevoelens, die hen bezielde. Daarvoor staat ons ten dienste een klein boekje in duodecimo-formaat, groot honderd twintig pagina's, dat beschouwd kan worden als van Houten's geestelijke nalatenschap. Het is niet in den handel, maar op aansporing van eenige vrienden voor zijn geestverwanten gedrukt bij H. J. Bronsema op de Leek ¹⁾. Het behelst ¹° een stichtelijke „uitwerking" van Joh. 1 : 5 „Het licht schijnt in de duisternis, maar de duisternis heeft hetzelfde niet begrepen" ²⁾, welke schriftuurplaats tevens geldt als titel van het boekje; ²° Een korte en beknopte aanmerking over den doop; ³° Beknopte Grondslag voor alle gezindten tot de leer der zaligheid, nuttig tegen de dwalleer onzer verwarde laatste dagen, die roepen „hier en daar is de Christus"! Vragen van een Chr. Gereformeerd predikant gedaan aan den landbouwer S. Pool te

¹⁾ Het jaartal van uitgave ontbreekt.

²⁾ bl. 1—93.

Grootegast, op verzoek beantwoord door M. van Houten, werkmán te de Wilp (Fr.), wijlen meer dan 40 jaren evangeliedienaar „uit liefde om niet”.¹⁾

Dit boekje is uit een taal- en letterkundig oogpunt hoogst gebrekkig. Het wemelt van storende taalfouten. De interpunctie raakt kant noch wal. Bladzijde na bladzijde wordt door geen enkele nieuwe alinea onderbroken. Toch valt dit alles heel spoedig weg, als men begint te lezen. Terstond bemerkt men, dat hier eene man aan het woord is, die iets te zeggen heeft, wiens stem daarom zoo ècht klinkt en wiens gedachten even diep zijn als rijp. Ofschoon hij het woord mystiek slechts een enkele maal noemt, vervult de werkelijkheid, die het uitdrukt, dit geschrift geheel, n.l. de vereeniging van den mensch met God zijnen oorsprong. De mensch is als Noachs duive de arke ontvlucht; wat is vreedzamer en geruster dan daar weer in gebracht te worden, door Christus in God?²⁾ Hij verwondert zich, waarom men zoo hardnekkig tegen die schrijvers heeft geknarsetand, die de waarheid hebben vastgesteld, dat God in den mensch moet zijn en de mensch in God.³⁾ „Ik moet mij” — zegt hij — „van alle dingen buiten God ontleedigd vinden en zoo wordt mijn hart een open deur om den H. Geest in mij te laten invloeiën, om mij met Gods tegenwoordigheid te vervullen.”⁴⁾ Het wezen van het Christendom is hem dan ook Christus in den mensch. Ten overvloede voegt hij er aan toe „niet die uiterlijke Christus, die men bevatten wil in redeneeringen”.⁵⁾ Hij cijfert het historische niet weg, maar wijst er over heen. De groote feiten van Jezus' leven hebben voor hem enkel geestelijke beteekenis. Het is altijd weer God en de ziel, de ziel en God. „Hoe kan Christus' leven” — zoo vraagt hij — „zich in ons uitwerken, zoolang wij niet een gelijkheid worden met Christus' ontvangenis en geboorte en met hem die naaktheid en blootheid worden bij onszelven, die Christus

¹⁾ Dit laatste geschrift is gedateerd 1883, groot 8 pag.'s.

²⁾ bl. 83. ³⁾ bl. 75. ⁴⁾ bl. 69. ⁵⁾ bl. 55.

had bij zijn komst in de wereld. Dat is de wederbrenging tot God, welke niet een gebouw is in onze ietsheid, veeleer een wederbrenging tot onze nietheid".¹⁾

Dat zijn mystiek hier een pantheïstische tint aanneemt is duidelijk. Ook als hij b.v. zegt: „de mensch had door zijn niets-zijn het goddelijk Al tot zijn deel; nu is hij geworden door zijn iets een verderver voor zich zelve en vervallen van het goddelijk Al tot ellende”.²⁾ Hier rust zijn betoog geheel op de tegenstelling oneindig en eindig, Al en niets. Toch wordt de antinomie heilig en onheilig ook weer zoo krachtig door hem geponeerd, dat zijn mystiek slechts onder groot voorbehoud pantheïstisch mag worden genoemd.

Bij al zijn mystieken aanleg is van Houten toch ook een hoogst nuchtere natuur. Hem is vreemd de zoete conventikelvroomheid van het piëtisme, dat wiegt op bevindingen en met ingenomenheid daarvan weet te spreken. „Daar speelt de Satan zijn rol in”, zegt hij.³⁾ Hij is dan ook een krachtig bestrijder van de onmachtsleer en van alle valsche lijdelijkheid. „God roept den vrij geschapen mensch tot de keuze ten goede voor zich zelve. Hoe wezenlijker ons gemoed de afvloeisels van het goddelijk licht geniet, hoe wezenlijker het genot van het goddelijk licht is, hoe wezenlijker onze wil zich in gehoorzaamheid buigen wil”.⁴⁾ Hij heeft enkel zijn boekje geschreven, opdat er gevonden worden, die Gods wil naar binnen keeren.⁵⁾ Altijd weer komt hij op dien wil van God. „God wil” — zoo schrijft hij — „den mensch zalig maken. Dezen wil zou Hij in den mensch vervullen door Christus. Maar zoolang de mensch Gods wil niet waardiger schat dan zijnen wil, kan hij niet ingaan om Gods wil in hem te vervullen”. Alleen in een ontbloote wil kan en wil God verheerlijkt worden.⁶⁾

De verhouding tusschen God en mensch denkt hij zich louter als levensinvloed en levensmededeeling. Daarin ligt de gansche grond van 's menschen herstel. En dat

¹⁾ bl. 38. ²⁾ bl. 71. ³⁾ bl. 86. ⁴⁾ bl. 14 en 85. ⁵⁾ bl. 88. ⁶⁾ bl. 37

herstel is geen hervorming en geen leer, maar leven dat zijn wezen en bestaan heeft in den wil en niet in het verstand.

Hiermede keert hij zich uit alle macht tegen drie vijanden des geestelijken levens, die hij kernachtig aanduidt als het Joodsche uitzicht dat door Christus schipbreuk heeft geleden. ¹⁾ Zij zijn: geleerdheid, ²⁾ uiterlijkheid ³⁾ en eigenliefde. ⁴⁾

Over ieder van deze een enkel woord.

Er is een wezenlijker wezenlijkheid dan wij door ons verstand bevatten. God dienen met het verstand is niets, het inwendig overgebracht worden alles. God zegt: geef mij uw hart, maar daar heeft de rede van den mensch altijd tegen getwist. En waarom? Het verstand kan niet de waardigheid van God zien en daarop meer verliefd worden dan op zich zelven. Alleen een godlievend gemoed in Jezus Christus waagt zich in dezen afgrond. Het verstand wil begrijpen wat de liefde doet, daarom valt het in 't oordeel der verwarring. ⁵⁾ Alle wetenschap van 's menschen zijde moet daarom worden verzaakt. Zij is een hinderpaal op den weg der innerlijke verlichting. ⁶⁾ Alle verstandelijke bespiegelingen over zonde of uitverkiezing, alle disputen over dogmatische leerstukken zijn uit den booze. ⁷⁾ „Laat” — zoo roept hij uit — „het algemeene bevattingsstelsel varen”. „Verwerp ik daarmede” — zoo vraagt hij — „b.v. het leerstuk der Drieëenheid?” Geenszins, maar zoolang het verstand daarmede werkende is en niet het gemoed, is het evengelijk als Achabs valsche profeten, die horens maakten om den koning van Israël daardoor te bewegen tot geloof in de overwinning hunner vijanden. ⁸⁾

Alle plicht- en gewoontereeligie is een vleeschelijk oorkussen. ⁹⁾ Het is niets meer dan wanneer men een doode een fraai kleed aandoet. ¹⁰⁾ Het algemeene Christendom,

¹⁾ bl. 85. ²⁾ bl. 47. Hij noemt dezen vijand ook wel geleerdheid, bl. 17. ³⁾ bl. 66. ⁴⁾ bl. 83. ⁵⁾ bl. 87. ⁶⁾ bl. 17 en 18. ⁷⁾ bl. 62. ⁸⁾ bl. 65. ⁹⁾ bl. 68. ¹⁰⁾ bl. 29.

dat op den breeden weg voortwandelt, is te schandelijk om er veel van te zeggen.¹⁾ Velen die den Christennaam dragen maken Christus door hun daden te schande. God zal hen eenmaal oordeelen en hun nooit gewaardeerden naam zullen zij zich wel eeuwig leeren beklagen.²⁾ Ook het ijveren voor de kerk komt uit den vleeschelijken grond. „Wat meent men dat het schrijven over de ware en valsche kerk, liefde en achting is voor de eere van God”? Neen, recht contrarie. God is boven alle wijze en bevatting van den mensch. Hij woont niet in ternpels, die met handen zijn gemaakt.³⁾ De geestelijke mensch zoekt God niet in bijzondere plaatsen, omdat het Leven den mensch altijd tegenwoordig is.⁴⁾ Alle huizen kunnen wel tot godshuizen gemaakt worden. Niet de kerken openbaren Gods tegenwoordigheid, maar Gods tegenwoordigheid openbaart de kerk.⁵⁾ Alle plichtmatigheid en „oefening in uiterlijke zeden en manieren” zijn een dood ding.⁶⁾ Het is een onweersprekelijke waarheid, dat zeden geen wezen baren, maar dat de aard des wezens zeden voortbrengt.⁷⁾ Daarom zoekt de geestelijke mensch geen wetten die als looden gewichten op het hart wegen, maar in Christus de wet die tot liefde en vrijheid leidt.⁸⁾ Daarom staat hij ook vrij tegenover de „inzettingen van den uiterlijken godsdienst” waartoe ook doop en avondmaal behooren. Christus kan deze niet hebben opgelegd als een dwang. Alle werken Gods zijn louter vrijheid. Het aanbod van den doop is een vrije aanbieding. En waar geen begeerte is om den geestesdoop te ontvangen, de innerlijke reiniging waarvan de waterdoop een teeken is, daar brengt deze geen nuttigheid aan.⁹⁾

Hetzelfde geldt van het avondmaal. Wie is ingeleid in de wet der vrijheid in Christus heeft zulke teekenen niet meer noodig, want hetgeen door Jezus Christus in hem is, is veel meer dan doop en avondmaal.¹⁰⁾ Deze werden dan ook in den Wilpster kring niet bediend.

¹⁾ bl. 67. ²⁾ bl. 67. ³⁾ bl. 41. ⁴⁾ bl. 56. ⁵⁾ bl. 27. ⁶⁾ bl. 16.
⁷⁾ bl. 67. ⁸⁾ bl. 81. ⁹⁾ bl. 95—97. ¹⁰⁾ bl. 81.

In dit kader past ook de vraag, hoe van Houten stond tegenover den bijbel. Hij geloofde van ganscher harte, dat God zich daarin op onfeilbare wijze had geopenbaard, maar zoolang men zich alleen bij de Schrift ophield en niet tot haar Oorsprong keerde, zou zij weinig nut aanbrenge. Daar is een Oceaan, waaruit de Schrift is gevloeid, die waardiger is dan zij zelve. Uit dien Oceaan vloeit de Geest, waardoor de bijbel is ingegeven, die ook den bijbel in den mensch verklaart. Er is dus geen openbaring buiten den bijbel, maar het komt aan op den geest, waardoor de vromen God kenden, nog voordat de Bijbel was geschreven, waardoor zij ook den bijbel verstaan. Bij dit innerlijk geesteslicht wandelt dan ook de ware Christen. ¹⁾

De vraag of de bijbel een regel van ons geloof en wandel is, smaakt wettisch. Zullen wij weer naar Joodsche wijze leven en vasthouden aan gebod op gebod? Dan zouden wij vergeten dat een regel een vastgesteld einde heeft, n.l. God. Wie God liefheeft is in den Geest, dus heeft hij ook lief het gebod, dat Godes is. ²⁾

En nu de eigenliefde. De waarheid in Christus is een schat in zich zelve. Zalig zijn de reinen van hart, want zij zullen God zien, d. i. zij zullen het aangezicht des vredes genieten. ³⁾ God is beminnelijk als deugd in zich zelve. Zoo wordt de deugd beminnelijk om Gods beminnelijkheids wil. Het ware Christenleven kan dan ook alleen voortkomen uit de beminnenswaardigheid Gods, die wij kennen in Christus. En zij die zoo ingenomen zijn met de gelukzaligheid des menschen als het hoogste doel, hebben met de ware kennis van God nog nooit een aanvang gemaakt. Zij zijn liefhebbers van zichzelf. ⁴⁾

Uit dat oogpunt beziet van Houten wat hij noemt de borgleer. „Mijn ziel” — zoo schrijft hij — walgt van de toerekening van Christus' verdienste. ⁵⁾ Ik ken alleen een

¹⁾ Beknopte Grondslag bl. 6 en 7.

²⁾ Beknopte Grondslag bl. 6.

³⁾ bl. 86. ⁴⁾ bl. 29. ⁵⁾ bl. 54.

rechtvaardiging voor God door Christus in den mensch.¹⁾ Het is een innerlijke reiniging, een bekomen van Christus' zachtmoedige wil.²⁾ En al dat paaien met een ontheffing van straf loopt uit op een zoeken van de heilsvoordeelen, met achterlating van Christus zelf.³⁾

In dit alles handhaaft hij streng het geestelijk karakter der Christelijke religie. Dat hij daarbij vervallen is in eenzijdigheden kan ons niet verwonderen. Daar is ongetwijfeld veel af te dingen op zijn individualisme. Hij heeft geen oog voor de doorwerking van het Evangelie in kerk en school en maatschappij. Grootsche denkbeelden als het genadeverbond en het komende Godsrijk vallen niet binnen zijn sfeer. Het groote wereldleven was hem enkel ijdelheid.⁴⁾ Daarop evangeliseerend of christianiseerend in te werken achtte hij niet de moeite waard. Alles komt aan op het geheiligd gemoed.

Deze eenzijdigheid mag hem echter niet zwaar worden aangerekend. Zij is zijn kracht. Want zij is zuiver. En op die zuiverheid vooral komt het aan. Zijn prediking is een klaar getuigenis geweest tegen het verstandelijke, doctrinaire karakter der orthodoxie in vele kringen. En waar deze optrad met hoog kerkelijke pretensies, daar heeft hij iets hoogers, iets innerlijkers aan het licht willen brengen. Hij moge daarbij het n teruggegrepen naar Brill en andere mystieken, die in de 17de eeuw ageerden tegen de Gereformeerde scholastiek, hem moet de eer worden gegeven, dat hij deze schrijvers zelfstandig heeft verwerkt. De kern van hun geschriften is zijn persoonlijk levensbezit geworden. Daarom, deze eenzame, vergeten denker en zoeker mag genoemd worden in de geschiedenis van het religieuze leven van ons vaderland gedurende het

¹⁾ bl. 16. ²⁾ bl. 4. ³⁾ bl. 32.

⁴⁾ Dat hij de wereld eenvoudig den rug toekeerde kwam o. a. eens aan het licht bij een schoolfeest. Toen een schip met vlaggen en wimpels en een joelende kinderschaar de vaart langs ging, zeide hij: „Ik haw in forboun makke mei myn eagen om neat fen de idelheit to sjen”.

midden der vorige eeuw. Hij is geen Da Costa, geen Kohlbrügge, geen de Liefde. Toch blijft hij een eerbiedwekkende figuur, deze arbeider uit de baggelpetten, die veertig jaar lang „evangeliedienaar” zich mocht noemen „uit liefde, om niet”. Hij vertegenwoordigt met zijn kleinen kring, naast de Gereformeerde en Baptistische lijn een mystieke tak van het Friesche Réveil.

G. A. WUMKES.